

Sveučilište J.J.Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Studij: Engleski jezik i književnost i povijest

Barbara Tovarović

SIMBOLIKA SUNCA U EGIPATSKOJ MITOLOGIJI

Završni rad

Mentor: doc.dr.sc. Zlatko Đukić

Osijek, 2017.

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za povijest

Studij: Engleski jezik i književnost i povijest

Barbara Tovarović

SIMBOLIKA SUNCA U EGIPATSKOJ MITOLOGIJI

Završni rad

Znanstveno područje: humanističke znanosti, polje: povijest, grana: stara povijest

Mentor: doc.dr.sc. Zlatko Đukić

Osijek, 2017.

SAŽETAK

Egipatska mitologija je odraz doživljaja svijeta koji je okruživao Egipćane. Ti su doživljaji često izražavani u simbolima te se zbog toga Egipat često naziva „kolijevkom simbolizma”. Putem raznih simbola Egipćani su slavili njima mistične sile koje su, prema njihovom shvaćanju svijeta, bile štovane u obliku božanstva. Posebno mjesto u egipatskoj mitologiji ima kult Sunca koji je bio jedan od najranijih kultova u povijesti starog Egipta. Sunce je za Egipćane bilo simbol vječnosti i besmrtnosti, moći i veličanstvenosti a o popularnosti kulta Sunca svjedoči i činjenica da su Egipćani sebe nazivali „sinovima Sunca”. Važnost kulta Sunca dokazuje i podatak da je najstarija egipatska kozmogeneza bila heliopolska kozmogeneza koja tumači postanak svijeta sa stajališta tamošnjeg svećenstva boga Sunca. Središte te kozmogeneze čini bog Sunca Atum koji je kasnije zamijenjen bogom Raom. Božanstva koja se najčešće vežu za štovanje Sunca su Ra, Atum, Amon, Amon-Ra i Ra-Horakhti, a ta su božanstva ujedno bila utjelovljenje Sunca. Važno mjesto u kultu Sunca imao je i bog Aton, koji je prema vjerskoj reformi faraona Ekhnatona, postao jedino i vrhovno božanstvo. Kao jedan od najčešćih junaka staroegipatskih mitova spominju se bogovi Sunca koji su se borili protiv sila zla. Zbog toga su ih Egipćani smatrali svojim zaštitnicima.

KLJUČNE RIJEČI: kult Sunca, heliopolska kozmogeneza, božanstva Sunca, Ekhnaton, staroegipatski mitovi

SADRŽAJ

1.UVOD.....	5
2.KULT SUNCA.....	6
3.HELIOPOL I HELIOPOLSKA KOZMOGENEZA.....	7
4.BOŽANSTVA SUNCA.....	9
4.1 RA.....	9
4.2 AMON.....	11
4.3 HORUS.....	13
4.4 BAST.....	14
4.5 ATUM.....	15
4.6 KHEPRI.....	15
4.7 NEFERTEM.....	16
4.8 SEKHMET.....	17
5. EKHNATON I BOG ATON.....	18
6. SUNCE U STAROEGIPATSKIM MITOVIMA.....	20
7. SIMBOL SUNCA U OSTALIM OBLICIMA.....	22
7.1 BENBEN.....	22
7.2 BENNU.....	22
7.3 UDAT.....	23
8. ZAKLJUČAK.....	24
9. LITERATURA.....	25
10. POPIS PRILOGA.....	26

1.UVOD

Mitologija je Egipćana, kao i kod ostalih naroda staroga svijeta, skup priča koje opisuju nadnaravne događaje kao što su nastanak svijeta, postanak čovječanstva i izmjena godišnjih doba. Odnosi između bogova, njihova djela i sklonosti se oblikuju putem sustava simbola kako bi ljudima bili pristupačniji i razumljiviji. Cilj ovoga rada je istražiti u kojim se oblicima Sunce pojavljivalo u egipatskoj mitologiji i koji su ga bogovi simbolizirali. U poglavlju „Kult Sunca” reći ću nešto o početku štovanja kulta Sunca u Egiptu i kratko spomenuti njegov razvitak do faraona Ekhnatona. Nakon toga, u sljedećem poglavlju ću reći nešto o Heliopolu i njegovom značenju te objasniti stvaranje svijeta po heliopolskoj kozmogenezi, pošto glavnu ulogu u toj kozmogenezi ima Sunce koje je utjelovljeno u božanstvu Sunca. U poglavlju „Božanstva Sunca” navesti ću božanstva koja su simbolizirala Sunce i božanstva koja su simbolizirala ostale oblike Sunčeve svjetlosti, npr. Sunce koje izlazi u obliku boga Kheprija. Zatim ću opisati vjersku reformu faraona Ekhnatona i na koji se način štovalo Sunce za vrijeme njegove vladavine, a nakon toga ću reći nešto o simbolici Sunca u staroegipatskim mitovima . Na kraju ću nabrojati još neke simbole koji nisu bili božanstva, ali koji su vezani uz štovanje Sunca, npr. sveta ptica Bennu.

2.KULT SUNCA

Svijest o božanskom kod Egipćana se od samih početaka njihove civilizacije povezuje sa spoznajom da je u toj zemlji, koja je okružena pustinjom, Sunce istinski gospodar života i smrti te je ono i više od pokretača vegetacije. Smatralo se da je Sunce otac svih ljudskih duša koje se u obliku suza spuštaju na zemlju iz njegova oka. Zato faraoni još od najstarijih vremena nose naziv „sinovi Sunca”, a kasnije se taj naziv odnosio na sve Egipćane. Prvi vladar u čijem se imenu javlja i ime Sunca bio je Keopsov sin Džedef-Ra čije je ime značilo „Ra koji govori”, ali kod njega se prvi put javlja i tradicionalni faraonski naziv „sin Sunca”.¹

Smatra se kako se preteča ove tradicije javila već kod faraona Treće dinastije Džosera koji je nosi ime „zlatno Sunce”. S usponom Heliopola, važnu ulogu u štovanju Sunca imao je faraon pošto ga se smatralo živim bogom a ponekad i nazvalo „Raovim okom”. Faraon je bio predstavnik boga na Zemlji ali i njegov svećenik. Iako je razlika između boga i faraona bila manja nego između kralja i podanika, faraon se još uvijek morao oslanjati na pomoć boga Sunca pošto je samo bog Sunca mogao pomoći faraonovoj duši u podzemlju.

Prema mitu o suzama boga Ra, kasnije svi Egipćani postaju „sinovima Sunca”. Najstariji oblici štovanja Sunca u Egiptu bila su božanstva koja su ga utjelovila ili simbolizirala. Božanstva Sunca bili su Atum, Ra, Amon, Amon-Ra, Ra-Horakhti i Aton. Prikazi iz kraljevskih grobova iz preddinastičkog doba kao boga Sunca prikazuju i nebeskog sokola Horsa koji se posebno štovao u južnom Egiptu. U grobovima faraona Prve dinastije nalaze se prikazi sokola iznad imena faraona, te tako sokol postaje jednim od simbola Sunca.

Nakon boga Ra, koji je bio jedan od najranijih vrhovnih državnih božanstava, bog Amon postaje službeno državno božanstvo. Amona je posebno štovalo moćno tebansko svećenstvo. Amon je bio novi način štovanja Raova kulta, a jednim dijelom je obuhvaćao i Ozirisov kult.² Kasnije se Amonovom svećenstvu suprotstavio faraon Ekhnaton koji je osnovao novi grad i vladao neovisno od tebanskog svećenstva. Ekhnaton je kao vrhovno božanstvo postavio Atona koji je predstavljao Sunce. Bog Aton je imao poseban način prikazivanja- prikazivao se kao Sunčev disk sa zrakama koje se pružaju dolje u obliku ljudskih ruku koje ponekad drže ankh.

¹ I. Uranić, *Sinovi Sunca*, Zagreb, 1997., str. 59.

² I. Uranić, *Ozirisova zemlja: Egipatska mitologija i njezini odjeci na zapadu*, Zagreb, 2005., str. 23.

3. HELIOPOL I HELIOPOLSKA KOZMOGENEZA

Heliopol je bio kulturno središte boga Sunca Ra koje se razvilo još tijekom arhajskog razdoblja. Heliopol (grč. Heliopolis) znači grad Heliosa, a bog Sunca Helios bio je ekvivalent boga Ra. Egipatsko ime za Heliopolis bilo je Yunu a ime je prikazivano hijeroglifom koji označava potporanj ili stup.³ U hramovima koji su bili posvećeni bogu Sunca u Starom kraljevstvu taj je stup bio položen točno u središte otvorenog dvorišta u kojem je štovan bog Sunca. Od razdoblja Pete dinastije Heliopol doživljava uspon i postaje glavno središte štovanja boga Ra.

Smatra se da je tijekom razdoblja Novog kraljevstva bio najveće gradsko naselje čija se površina procjenjivala na 41 km² te se pretpostavlja da je imao oko 80 tisuća stanovnika.⁴ Unutar velikih zidina Heliopola nalazili su se brojni hramovi koji su danas uništeni ili se nalaze ispod velikih naslaga riječnog mulja. Ostaci Heliopola danas se nalaze u sjeveroistočnom predgrađu Kaira. Najpoznatiji hramovi Heliopola bili su posvećeni bogu Ra-Horakhtiju i svetim mnevis bikovima iz Novog kraljevstva.

U starom Egiptu postojalo je nekoliko mitova o stvaranju iz nekoliko religijskih središta. Tri najvažnija mita o stvaranju su imali velik utjecaj na kozmogeneze ostalih religijskih središta. Te tri kozmogeneze razvijale su se kao kulturni centri tri boga koji su bili smješteni u Heliopolu, Hermopolu i Memfisu: Raa, Totha i Ptaha. Glavni bog heliopolske kozmogeneze bio je Atum ili Atum-Ra, bog koji je simbolizirao Sunce. Za Egipćane je Sunce, više od bilo kojeg drugog kozmičkog tijela, bilo slika koncentrirane snage ili moći nebeskog kraljevstva. Većina mitova o stvaranju svijeta javila se u dolini Nila još dok su njezini stanovnici živjeli u rodovskom zajednicama. Kasnije, s razvitkom društvenih odnosa ti su se mitovi mijenjali odražavajući njihovo shvaćanje svijeta i ono što se događalo u životu Egipćana. Zbog položaja Heliopola kao važnog političkog centra heliopolska kozmogeneza se polako širila i postala nekom vrstom službene kozmogeneze.

Kozmogeneza koja se razvila u Heliopolu fokusira se na stvaranje svemira sa specifičnog stajališta svećenstva boga Sunca te je ona zato kozmogeneza s bogom Sunca u središnjem položaju. Najvažniji religijski dokument koji govori o heliopolskoj kozmogenezu su Tekstovi piramida Pete dinastije. Prvi događaj u procesu stvaranja bilo je izronjavanje Atuma, boga Heliopola, iz kaotičnog vodenog prostranstva Nuna. Vjerovalo se da je Atum

³M. Tomorad, *Staroeipatska civilizacija, Sv.1.: Povijest i kultura starog Egipta*, Zagreb, 2016., str. 245.

⁴M. Tomorad, *Isto*, str. 245.

stvorio sam sebe ili da je bio Nunovo dijete. Pošto nije mogao pronaći uporište na koje bi stao, stvorio je na mjestu na kojem se pojavio brežuljak na čijem se vrhu, prema vjerovanju, kasnije nalazio heliopolski hram. Jedno od tumačenja je i da je Atum sam bio taj brežuljak, a to izranjanje Atuma kao visokog brda simbolički je ponavljano svake godine kada bi se prva zemlja pojavila iznad poplavljenih voda Nila. Također se smatra da su piramide bile simbolički prikaz tog praiskonskog brežuljka.

Atumovo izronjavanje na brežuljak objašnjavalo se i kao dolazak svjetla da rastjera tamu Nuna. Zbog toga je Atuma (kasnije nazivanog i Ra-Atum) simbolizirala ptica Bennu koja je u zoru slijetala na Benben, obelisk koji je predstavljao sunčevu zraku. Sljedeći događaj bio je stvaranje drugih bogova. Atum je bio sam na svijetu te je morao bez žene stvoriti potomstvo. Navodi se da su Egipćani smatrali Atuma za dvospolnog boga. Atum je rodio svoga sina Šua tako što ga je ispljunuo, a kćer Tefnut mu je izašla iz usta. Prema nekim tekstovima Šu i Tefnut su bili stvoreni na praiskonskom brežuljku, a prema drugim tekstovima Atum je ostao u vodama Nuna te je tamo stvorio sina Šua i kćer Tefnut koje je odgojio Nun i na njih pazio Atumovim okom.

Dok su još bili pod zaštitom Atuma, Šu i Tefnut su se odijelili od njega u tamnim prostranstvima Nunovih voda, nakon čega je Atum poslao svoje oko da ih potraži. Nakon povratka Šu i Tefnut, Atum je počeo plakati od radosti a iz njegovih suza su nastali ljudi. Kad su se Šu i Tefnut vratili, Amun je bio spreman da napusti Nunove vode i da stvara svijet. Šu i Tefnut postali su roditelji Geba, zemlje, i Nut, neba. Geb i Nut su bili roditelji Izide, Ozirisa, Neftisa i Seta. Kasnije je dodan i bog Horus za kojega se smatralo da je bio sin Izide i Ozirisa ali ga se ponekad naziva Nutinim sinom. Bog Horus je bio deseto stvoreno božanstvo koje je predstavljalo zatvaranje kruga stvaranja. Heliopolska enead a koja ja nastala stvaranjem boga Atuma sastojala se od devet bogova i tradicijom je postala utvrđena u egipatskoj mitologiji.

U razdoblju Starog kraljevstva u Heliopolu je došlo do spajanja dvaju solarnih božanstava, Atuma i Ra te zato Ra kasnije postaje vrhovno egipatsko božanstvo koje preuzima i ulogu stvaratelja svijeta. Nakon što je stvorio sam sebe, Ra je stvorio ostale bogove i bića iz kaosa praiskonskih vodenih prostranstava Nuna, dok su ljudi stvoreni iz Raovih suza koje su pale na zemlju. Kasnije su neka božanstva svećenici uključili u heliopolsku kozmogenezu s ciljem da ih podlože svojim vlastitim prvobitnim bogovima.

4. BOŽANSTVA SUNCA

Bogovi su Egipćanima bili izraz i simbol za nepoznato i nerazumljivo. Egipatska božanstva su bila simboli u obliku životinja ili nebeskih tijela. Sunce i svjetlost su u egipatskoj mitologiji bili simboli života i dobrih sila. U ovom ću poglavlju reći nešto o egipatskim božanstvima koja predstavljaju Sunce ili neki od oblika Sunčevog svjetla.

4.1 RA

Ra (ponekad Re ili Phra) bio je bog koji utjelovljuje Sunce u njegovoj snazi te njegovo ime jednostavno znači Sunce. Ponekad se poistovjećuje s bogom stvoriteljem Atumom čije je glavno kultno središte bio Heliopol. Ra je bio staro egipatsko božanstvo koje je tijekom Starog kraljevstva postalo vrhovni bog. Najčešće se prikazuje kao Sunčev kolut koji se vozi u čamcu, dok se u antropomorfnom obliku prikazuje kao čovjek s glavom sokola, ovna ili skarabeja.⁵ U zoomorfnom obliku prikazuje se kao ovan, kukac balegar, bik, čaplja, feniks, mačka, lav i zmija. Nekada se smatralo da je Atum stvorio Raa, ali je ipak više prihvaćeno vjerovanje da je Ra izronio iz Nuna naporom svoje vlastite volje.

Navodi se da se Ra digao iz praiskonskih voda koje su bile obuhvaćene laticama lotosova cvijeta koje su ga ponovno ovijale kad se svake noći u njega vraćao, ili da se rodio u obliku ptice feniksa Bennu te sletio na piramidalan vrh obeliska Benben koji je simbolizirao sunčanu zraku. Žena mu je bila Rat ili Iusas ili Urt-Hikeu. Rođenje boga sunca Ra ima nekoliko inačica: govorilo se da je sin Geba i Nut u obliku krave, vjerovalo se da se izlegao iz jaja što ga je Ptah oblikovao od ilovače ili snesao Geb u obliku guske.

Raa su zvali „ocem bogova” i njihovim poglavarom ili kraljem. Smatralo se da je bio i otac ljudskog roda i svih drugih živih stvorova za koje se mislilo da su izrasli iz njegovih suza i znoja. Suze je prolijevalo Raovo oko čija je posebnost bila ta da je bio odijeljen od Raa i da ima svoju dušu. U početku je Ra sam vladao na Zemlji svemirom koji je stvorio. To razdoblje njegove vladavine bilo je neka vrsta „zlatnog doba” koje su Egipćani nazivali Prvo doba. Za vrijeme „zlatnog doba” na Zemlji su zajedno živjeli ljudi i bogovi. Ra je bio mlad i krepak, čvrsto je vladao te su njegovi dnevni postupci bili isti. Zapisano je da je Ra nakon odijevanja i doručka koji mu je donijela zvijezda Danica krenuo iz kuće u Heliopolu u obilazak dvanaest pokrajina svojega kraljevstva.

⁵ E. A. W. Budge, *Egipatska religija*, Split, 2005., str. 85.

Smatra se da su tih dvanaest kraljevstava simbolizirali dvanaest danjih sati. No, kako je Ra stario, tako je njegova moć popuštala te je Ra odlučio povući se iz svijeta. U obliku krave se popeo na Nut koja ga je digla u nebo a drugi su se bogovi prilijepili za njegov trbuh i postali zvijezde. Tako su se odijelili nebo i zemlja, ljudi i bogovi te je stvoren sadašnji svijet. Bog Ra odrekao se svojega položaja vladara u korist boga Mjeseca Totha. Bog Toth je ljudima natrag donio svjetlo te su tako Egipćani objašnjavali zašto Sunce svakog dana uvečer zalazi te ga zamjenjuje Mjesec.

Nakon što se Ra vratio na nebo, svijet su ograničavale gore koje su podupirale nebo. S tih se gora pojavio Ra koji je simbolizirao Sunce koje se ponovno javljalo iz vodenog bezdana ili neba. Sunce, u obliku boga Ra, se na istoku pojavljivalo iz Manu, gore sunčevog izlaska, i započinjalo svoj put nebom u čamcu koji se zvao Manjet ili „Čamac milijun godina”.⁶ Na Raovoj glavi ili uz njega nalazila su se dva sunčana koluta koji su simbolički predstavljali njegovu moć. Raa je također pratio niz bogova koji su bili posada čamca.

Noću se Ra ukrcava u noćni čamac ili Mesektetu za svoje dvanaestosatno putovanje kroz mrak. Danju je Raa pratila posada bogova koja se sastojala od Hu, Sie i Hike a noću od boga otvarača putova Upuauta koji je stajao na pramcu. Za vrijeme noćnog putovanja Ra je morao posjetiti dvanaest pokrajina u podzemnom svijetu. Nakon što je Ra svladao sve opasnosti podzemnog svijeta, bogovi su vukli njegov čamac Manjet dok se bog Sunca Ra, ujedinjen s Kheprijem, dizao na nebo. Šu, bog zraka, preuzimao je sunčani kolut u svoje ruke te ga predao iz jednog čamca u drugi. Još jedno od vjerovanja je bilo da se Ra ujutro rađa kao dijete, a da do podneva sazrijeva te da navečer postaje starac koji noću umire.

Jedno od tumačenja dnevnog Sunčevog ciklusa bilo je da je Ra sin božice neba Nut koja se prikazivala u liku krave. Ra je predstavljao tele koje bi Nut svakoga dana ponovno radala i gutala. Ponekad se govorilo da je Ra Nunov sin koji se svakoga dana diže iz rastvorenih latica lotosova cvijeta, a kad bi se uvečer lotosove latice sklopile, obuhvatile bi i Raa.

Raa se ponekad prikazivao kao jednostavan kolut koji se vozi u čamcu, ali ga se najčešće prikazivalo kao čovjeka sa sokolovom glavom zbog čega je bio poistovjećen s Horusom. Raa se prikazivalo i kao božansko dijete u lotosovu cvijetu, kao pticu Bennu koja u zoru slijeće na kamen Benben ili kao starca koji sjedi ili hoda a čija je glava okrunjena

⁶ G. Massey, *Egipatska knjiga mrtvih: misteriji Amente*, Zagreb, 2008., str. 9.

sunčevim kolutom. On je također bio poistovjećen s faraonom kojemu je bio zaštitno božanstvo. Prvotno je samo faraonu bilo dopušteno da štuje Raa, a kasnije je postao državnim božanstvom.

Raa su štovali u svim hramovima ostalih bogova jer je vrhovni svećenik bio božanski faraon po uzoru na Raov kult u Heliopolu. Faraone su tako usko vezali s kultom boga Ra da su njihove naredbe imale božanski autoritet. Smatralo se da su duše umrlih faraona služile u obliku zvijezda kao posada Sunčevih čamaca.⁷ Kult boga Ra sačuvao je svoju moć čak i kad je Ozirisov kult bio na vrhuncu zbog uloge branitelja političkog poretka.

Prilog 1: Prikaz boga Ra

4.2 AMON

Tebanski bog Amon smatra se za jednog od iskonskih bogova staroga Egipta te je prvotno bio prikazivan kao faraon koji stoji ili sjedi na prijestolju a čija je koža prekrivena plavom bojom. Na glavi je nosio krunu na kojoj su se nalazili Sunčev disk i dva dugačka pera koja su simbolizirala Gornji i Donji Egipat. Posebno se štovao na području Tebe gdje su mu podignuti i mnogobrojni hramovi. Prvi put se spominje u Tekstovima piramida gdje je zapisano da je štitio bogove svojom sjenom. O njegovom prvobitnom značenju nije se znalo mnogo te su ga zato Egipćani zvali imenom koje znači „skriveni”.

⁷ I. Uranić, Isto, str. 61. (1)

Moguće je da njegovo ime dolazi od libijske riječi „aman” koja je značila „voda”.⁸ Nakon što su tebanski vladari došli do prevlasti krajem Prvoga međurazdoblja značenje boga Amona sve više raste. Kako je rasla moć tebanskih vladara, Amon se sve više poistovjećivao s bogom Sunca te je na kraju postao poznat kao Amon-Ra. Za vrijeme Nove države prihvaćen je kao mistična manifestacija boga Sunca iz Heliopola. Kult boga Amona-Raa je bio na vrhuncu nakon što su tebanski vladari protjerali stare faraone Hikse i ponovno ujedinili Egipat.

Za vrijeme Nove države Amon-Ra dobio je ime „kralj bogova”. Smatralo se da je Amon-Ra, poput ranijih oblika boga Sunca, faraonov otac. Amon-Ra je uz to imao i kozmičke funkcije jer je bio stvoritelj te je kontrolirao vrijeme i godišnja doba. On se vozio u svojem Sunčevom čamcu po nebu, zapovijedao vjetrovima i oblacima i održavao sva stvorenja i vegetaciju. Amon-Ra bio je poznat kao bog kojega su iznimno štivali i obični ljudi te je zato dobio nazive kao što je „vezir siromašnih” koji je bio pravedan i nepodmitljiv. Prikazivan je i kao suosjećajan bog i otac koji voli svoj narod. Štovanje kulta Amona-Raa počelo je opadati nakon što su Asirci zauzeli Tebu i njegovo mjesto zauzelo je štovanje Ozirisova kulta.

Prilog 2: Prikaz boga Amona

⁸ J. A. Livraga, *Teba*, Zagreb, 1995., str. 40.

4.3 HORUS

Egipatski bog Horus je bio bog neba čije su oči bili Sunce i Mjesec. Prikazivalo ga se kao čovjeka s glavom sokola. Kasnije je Horus poistovjećen s bogom Sunca Ra te se počelo vjerovati da je faraon njegovo utjelovljenje. Oblici boga Horusa se najčešće dijele u Sunčeve oblike i Ozirisove oblike, što je ovisilo o porijeklu koje mu se pripisivalo. Ako je Horus bio sin Atuma ili Raa ili Geba i Nut, onda se taj oblik smatrao Sunčevim oblikom. Ako je Horus u mitu bio sin Izide, onda je taj oblik bio Ozirisov. Ovdje ćemo analizirati boga Horusa u njegovim Sunčevim oblicima.

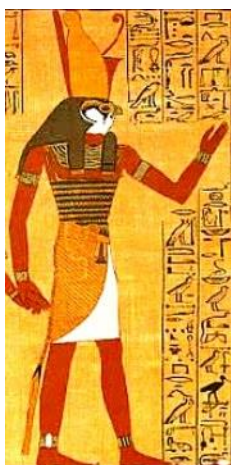
Jedan od najranijih Horusovih oblika bio je Haroeris ili Harver. On je nastao sjedinjenjem boga sokola s bogom Verom koji je bio bog svjetla i čije su oči bili Sunce i Mjesec. Ponekad se navodi da je Horusu dano ime Haroeris u hramu Sobek kod Kom Omboa. Haroerisa se štovalo i kao Mekhenti-irtija, što je značilo „onaj na čijem su čelu dva oka”.⁹ Prikazivali su ga kako u rukama drži dva uđata ili ureus (kruna s kobrom koju su nosili faraoni). Smatra se da je Haroeris bio sin božice Hator i Ozirisov i Setov brat. Najpoznatiji mit koji se veže uz Haroerisa bio je mit o borbi s bogom Setom s kojim se borio za pravo na nasljedstvo.

Horus Behdeti bio je oblik boga Horusa starijega kojega se štovalo u Behdetu. Njegovi simboli su bili Sunčev disk koji je imao krila sokola ili štap sa sokolovom glavom. Kao sin i nasljednik boga Ra, Behdeti je bio oblik boga Horusa koji je bio prilagođen heliopolskom sustavu. Bhedetijeva povezanost s Raom tumačila se mitom u kojemu je Bhedeti pomogao bogu Sunca poraziti neprijatelje. Zbog povezanosti s bogom Raom, Horusa Bhedetija se prikazivalo kao krilati Sunčev kolut koji je najčešće bio isklesan nad vratima svetišta ili kao sokola koji je lebdio nad faraonom. Također se pojavljuje i kao čovjek sa sokolovom glavom na kojoj su dvije krune.

Harakte je bio oblik boga Horusa nakon što su njegove značajke kao boga svjetla postale više naglašene. Njegovo ime je značilo „Horus obzorja”. Harakte je bio poistovjećen s bogom Raom koji je putovao svakog dana od istoka do zapada. Tekstovi piramida govore kako se faraon rađao na istoku kao Harakte. Uloge bogova Harakte i Ra toliko su se ispreplele da su pod zajedničkom zaštitom kao Ra-Hekarte vladali cijelim Egiptom. Ra-Harakte se prikazivao kao sokol ili čovjek s glavom sokola koji nosi Sunčev kolut i trostruku krunu.

⁹ M. Barnett, *Bogovi i mitovi staroga svijeta: arheologija i mitologija Egipta, Grčke i Rima*, Rijeka, 2000., str. 126.

Harmakhis je simbolizirao Sunce koje izlazi i često je bio povezivan s bogom Kheprijem. Njegovo ime značilo je „Horus na obzorju”. Prikazivan je kao čovjek s glavom sokola koji nosi mnoštvo kruna ili kao lav s glavom sokola ili ovna. Najpoznatiji prikaz Harmakhisa je sfiga kod Gize koja je predstavljala velikog lava s ljudskom glavom koji nosi faraonsku krunu. Smatra se da je Harmakhis ne samo bog Sunca nego i bog najvećeg znanja.

Prilog 3: Prikaz boga Horusa

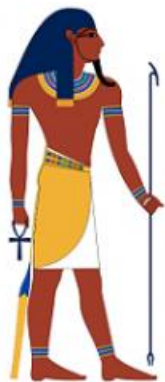
4.4. BAST

Bast ili Bastet božanstvo je koje se pojavljuje već za vrijeme Druge dinastije. Prvotno se prikazivala kao žena s glavom lavice a kasnije se prikazuje s mačjom glavom koja nosi sistrum, kutiju ili košaru. Bast je bila lokalno božanstvo Delte, a kasnije se spaja s Raom. Govorio se da mu je ona bila kći i žena te da ga ona brani od zmije Apep. Za vrijeme Dvadeset druge dinastije, kada su faraoni bili libijskog podrijetla, u blizini Bastina grada Bubastisa izgrađen je glavni grad te su oni prisvojili božicu Bast.¹⁰ Nakon što je Bast u Kasnom razdoblju postala državno božanstvo, ona postaje dobrotiva božica koja je predstavljala dobrotvorne sunčeve sile koje štite Egipat.

¹⁰ A. Siliotti, *Egipat: hramovi, ljudi i bogovi*, Zagreb, 1999., str. 141.

4.5 ATUM

Atum je bio bog Heliopola i preddinastičko božanstvo Sunca. Prema tumačenju svećenika iz Heliopola, njegovo ime značilo je „dovršeni” što je moglo značiti da je stvorio samog sebe iz Nunovih voda. Atum je još nazivan „gospodarem Heliopola”, „gospodarem granice” ili „sveopćim bogom”. Pošto je bio vezan za kult Sunca, kasnije se spaja s bogom Raom i nastaje Ra-Atum. Ponekad se poistovjećuje sa Suncem na zalasku. Prikazivao se kao bradat čovjek koji tetura prema zapadnom obzorju koji simbolizira Sunce koje zalazi, u obliku božanske figure koja sjedi okružena Sunčevim diskom u božanskoj barci ili kao zmija koja u rukama drži tek rođeno Sunce. Kao tvorca bogova i ljudi zvali su ga „gospodarem dviju zemalja” i zato je prikazivan kako nosi dvostruku krunu Gornjeg i Donjeg Egipta te kako drži ankh koji je simbolizirao život i kraljevsku čast. Navodi se da je bio osnivač Heliopolske eneade i njegovo ime je bilo „Bik eneade”. Ponekad se navodi da je Atum nastao kao zmija u Nunu i da mu je suđeno da se vrati u taj oblik, ali pošto je poistovjećen s Raom zmije su postale njegovi neprijatelji. Za vrijeme Staroga kraljevstva, bog Atum je bio taj koji je faraona nakon smrti podigao u nebo, dok je na zidovima Atumovog hrama u Karnaku prikazano kako prisustvuje krunjenju faraona.

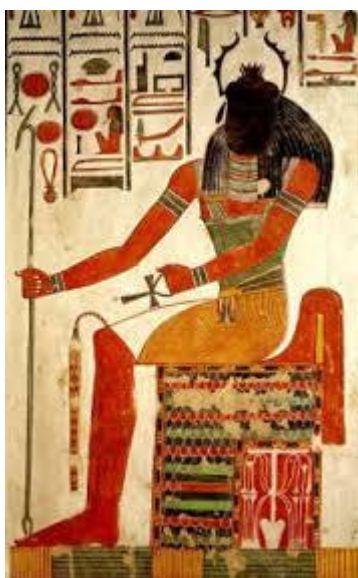
Prilog 4: Prikaz boga Atuma

4.6 KHEPRI

Khepri je bio jedan od oblika boga Ra koji je predstavljao mlado Sunce u zoru koje dočekuje boga Raa nakon noćnog putovanja. U Heliopolu Kheprija se nazivalo Atum-Khepri. Prikazivalo se ga kao čovjeka sa skarabejevom glavom ili kao skarabeja koji pred novim Suncem gura njegov kolut. Ponekad je iza njega bilo naslikano jučerašnje Sunce. Khepri je zapravo bio Sunce koje se rađa, a značenje njegovog imena bilo je „onaj koji stupa u život” ili

„skarabej”. Egipćani su smatrali skarabeja simbolom boga Sunca koji se sam obnavlja zato što su vjerovali da se skarabej rađa iz svoje vlastite tvari.

Zbog njegove moći samoobnavljanja Kheprija se ponekad izjednačava sa stvoriteljem Atumom, ali se ponekad povezuje i s Ozirisovim zagrobnim životom. Prikaz Kheprija kao skarabeja pojavljuje se u piramidama Staroga kraljevstva, a od vremena Srednjega kraljevstva se pojavljuje u obliku amuleta i na pečatima. Smatralo se da su ti prikazi skarabeja povezivali vlasnika s bogom Sunca i vjerovalo se da donose sreću. Većina hramova posjedovala je prikaz boga Kheprija isklesanog u kamenu što odražava vjerovanje Egipćana da je hram bio mjesto iz kojeg bog Sunca izranja kako bi nastavio stvaranje kozmosa.

Prilog 5: Prikaz boga Kheprija

4.7 NEFERTUM

Nefertum je bio drevni bog lotosa Donjeg Egipta. Bio je uvršten u memfišku trijadu kao sin Ptaha i Sekmet. Njegovo ime značilo je „lotos” koji mu je ujedno bio i simbol. Na kraju svakoga dana lotos zatvara svoj cvijet, a na početku dana kada Sunce izlazi ponovno ga otvara te se zato Nefertum nazivao „lotos iz kojeg izlazi Sunce” ili „sin Sunca”. Nefertuma su zvali i Atum ili Ra mlađi zato što je prema hermopolskoj kozmogoniji ustao iz lotosova cvijeta u Jezeru svetih noževa.

Prikazivalo ga se kao mladića kojemu se na glavi nalazi lotos ili kao lavoglavog čovjeka koji na glavi nosi nakit od lotosova cvijeta, dva pera i dva menata. Također, postoje prikazi Nefertuma kao djeteta koje čuči u lotosovu cvijetu kao simbol mladoga boga Sunca.

Nefertuma su zvali i „čuvarom pred Raovim nosnicama” jer su samoga boga Sunca Raa često slikali kako pred nosom drži lotosov cvijet.

Prilog 6: Prikaz boga Nefertuma

4.8 SEKHMET

Božica Sekhmet imala je ulogu branitelja božanskog poretka te ju se u egipatskoj mitologiji više povezuje s bogom Sunca Raom nego s njezinim mužem Ptahom. Sekhmetin je naslov bio „moćna” jer je bila božica rata i osвете ali i uništavatelj Raovih neprijatelja. Egipćani su je smatrali za Raovo oko te je predstavljala razornu Sunčevu silu. Sekhmet su kao zmiju ureus smjestili na Raovo čelo na kojemu je štitila glavu boga Sunca a na njegove neprijatelje rigala vatru. Egipćani su vrući pustinjski vjetar nazivali „dah božice Sekhmet”.¹¹ Ponekad se izjednačavala s božicom Bast ali i s božicom Mut zato što je ulaz u jedan od njezinih hramova ukrašavalo šest stotina kipova božice Sekhmet. Sekhmet je prikazivana kao žena s glavom lavice koja nosi Sunčev kolut i ureus, ali se ponekad prikazuje i s glavom krokodila ili Raova oka uđata.

¹¹ R. Storm, *Enciklopedija mitologija istoka: Legende istoka*, Rijeka, 2002., str. 187.

5. EKHNATON I BOG ATON

Druga polovica XIV. stoljeća prije Krista obilježena je vladavinom Amenhotepa IV. Njega je za suvladara vjerojatno postavio njegov otac potkraj svoje vladavine. Zajedno sa svojom suprugom Nefertiti proveo je vjersku reformu koja je dovela do slabljenja egipatske države. Amenhotep IV. proglasio je sve bogove lažnima i nestvarnima, promijenio je ime u Ekhnaton te je odlučio napustiti Tebu kao prijestolnicu faraona. Jedini i stvarni bog je postao bog svjetlosti Aton koji je bio prikazivan u obliku Sunčevog diska dok su Ekhnaton i kraljevska obitelj bili njegovi glavni predstavnici i svećenici. Ekhnaton bio je vjerni sljedbenik kulta Sunca te je svakog jutra išao na doček Sunca i na jutarnju molitvu bogu Atonu. Pri pojavi Sunca koje je bilo stvoritelj svega živoga na svijetu, sljedbenici Atona su ritualnom molitvom i proskinezom iskazivali svoje strahopoštovanje.

Bog Aton je bio okarakteriziran kao jedini stvarni bog koji nije ni muško ni žensko, koji nikada nije rođen i koji nikada neće umrijeti i koji uvijek traje.¹² Prema vjerovanju, Atonu nije bila potrebna ni supruga ni pratilja kao ostalim egipatskim bogovima, a nije imao ni neprijatelja. Ako su ostali egipatski bogovi stupali u vezu s vladarima te im govorili svoje želje, Aton to nije nikada činio. Umjesto njega govorio je Ekhnaton koji je ujedno bio i prorok boga Atona. Aton je bio lik boga Sunca koji je predstavljao Sunce u zenitu a prikazivalo se ga kao crveni kolut sa zrakama koje dopiru do tla. Atemizam je nadmašio kult boga Amon-Ra zato što Aton nije bio samo vrhovno božanstvo i izvor svih drugih božanstava nego je, prema vjerovanju Ekhnatona, zapravo bio jedini bog vrijedan štovanja.

U četvrtoj godini svoje vladavine Ekhnaton osniva novi grad na području današnje Tell-el-Amarna kojemu daje ime Akhetaton („Horizont Atonov”) a koji je bio posvećen jedinom bogu Atonu.¹³ U Akhetatonu je osnovao novu rezidenciju koju je izgradio u nekoliko godina, a trebala je postati duhovnim središtem nove vjere. Novi je grad bio opremljen neobično raskošnim palačama, hramovima i vilama. Koristeći bogatstvo svojega oca, Ekhnaton je u Karnaku započeo gradnju hramova koji su trebali biti posvećeni bogu Atonu. U jednom od hramova u Tell-el-Amarni prikazani su Ekhnaton i njegova žena Nefertiti kako se klanjaju Atonu dok zrake koje izbijaju iz velikoga Sunčevog diska završavaju u ljudskim rukama koje drže ankh i skupljaju sa žrtvenika darove. Svi žrtveni oltari i simboli molitvenog smjera u hramovima bili su okrenuti istoku, prema izlasku Sunca. Svako jutro se Ekhnaton

¹² H. Hamzabegović, *Stari Egipat: izvor vjere i ateizma*, Sarajevo, 2012., str. 162.

¹³ H. Hamzabegović, *Isto*, str. 165.

vozio kroz grad kako bi pri izlasku Sunca vršio kultni obred bogu Atonu, a uvečer je dolazio na ispraćaj Sunca. Hramovi su se sastojali od više uzastopnih dvorišta u kojima su se na oltarima Atonu prinosili hrana i životinjske žrtve a sve je to bilo prekriveno cvijećem. Prilikom prinošenja žrtava pjevale su se himne uz pratnju glazbe. Pošto je bog Aton bio visoko na nebu i nedostupan ljudima, Ekhnaton je bio njegov zamjenik koji je držao govore ljudima i prenosio ono što je smatrao da misli njegov bog.

Iz razdoblja vladavine Ekhnatona ostalo je književno djelo „Velika himna Atonu ” koja daje detaljan uvid u kult boga Atona.¹⁴ Prema toj himni, svijet živi od Sunca i od svjetlosti koja iz njega izlazi, ali isto tako i vrijeme izvire iz Sunca. Svjetlost koja dolazi iz Sunčevog diska na misteriozan je način stvorila svijet u kojem žive ljudi. U himni je uočljivo da bog Aton ne pripada samo Egipćanima, nego da na njega jednako polažu pravo i ostali narodi van Egipta. Prema tome shvaćanju, Aton je univerzalan bog koji pripada svakome i on sa svojim zrakama jednako vidi svakog pojedinca na Zemlji. Još jedna od funkcija Sunca kao božanstva je bila da ono svojim izlaskom i zalaskom određuje ritam života na Zemlji. Zanesen podizanjem grada, provođenjem vjerske reforme te uklapanjem faraona kao jedinog posrednika između boga i naroda, Ekhnaton je zanemarivao vanjsku politiku i svoje dužnosti kao faraona. On je više obraćao pažnju na ono što se događa u Akhetatonu, dok ga ostalo nije zanimalo. Zloupotrijebivši vladarsku poziciju, proglasio je samo svoju vjeru državnom dok su se kultovi ostalih bogova namjerno zapostavljali.

Smatra se da Ekhnatonove vjerske reforme nisu bile prihvaćene u narodu. Ekhnaton je htio naći boga kojega bi svi ljudi mogli štovati kao apstraktno ali ipak uvijek prisutno biće, ali Egipćani nisu bili skloni njegovom kultu: oni su više voljeli vjeru izgrađenu na starim tradicijama. Kao jedan od uzroka neprihvatanja navodi se i veliki otpor svećenstva Amon-Ra koje je nove promjene doživljavalo kao gubitak stečenih pozicija u društvu pošto im je Ekhnaton pokušao smanjiti utjecaj oduzimajući im posjede. Za vrijeme vladavine nasljednika Tutankamona i Haremhaba imena Ekhnaton i Aton bila su izbrisana s većine spomenika.

¹⁴ H. Hamzabegović, Isto, str. 191.

6. SUNCE U STAROEGIPATSKIM MITOVIMA

Simbol Sunca zauzima bitno mjesto u različitim staroegipatskim mitovima, pričama i himnama. Čak i kada se mit nije ograničavao na opisivanje samo jednog događaja već je pričao i o porijeklu čitave prirode, bogova i ljudi, Sunce u obliku boga uvijek zauzima prvo i glavno mjesto te se zapravo bog Sunca često pojavljuje u kozmogenezama kao stvoritelj svemira. U skladu s položajem solarnog božanstva u kozmogenezama, Sunce je glavni lik niza mitova. Većina priča i mitova u kojima ulogu imaju solarna božanstva, za temu imaju borbu između Sunca i njegovih vječitih neprijatelja koji su bili mrak i vodeni kaos (prikazivani u obliku zmijske, krokodila ili nilskog konja), smjena godišnjih doba te priče o Sunčevom oku.

Od svih solarnih mitova najveću grupu čine mitovi o borbi Sunca i njegovih neprijatelja. Bog Sunca i njegovi neprijatelji se pojavljuju u različitim oblicima a njihove su se borbe odigravale u gradovima duž cijelog toka Nila. Već se u Tekstovima piramida spominje borba između Sunca i njegovog neprijatelja zmijske.¹⁵ Borba između Sunca i njegovih neprijatelja se provlači kroz čitav ritual solarnog kulta i u himnama posvećenima božanstvu Sunca slavi se pobjeda Sunca nad njegovim neprijateljem koji je predstavljao neku vrstu čudovišta. Kao primjer se navodi Sunce u obliku boga Atuma pretvorenog u mungosa koji proždire svoga neprijatelja zmijske. Još jedna od takvih solarnih mitova govori o borbi boga Sunca s ogromnim krokodilom Magom kojega bog Sunca probada svojim kopljima. U jednom od mitova Sunce je u liku mačke pod svetom egipatskom smokvom u Heliopolu pobijedilo zmijsku i odrezalo joj glavu.

Jedan od najpoznatijih mitova je mit o bogu Ra i zmijske Apepu. Prema vjerovanju Egipćana, borba između Ra i Apepa bila je neprekidana zato što ju je bog Sunca morao svake noći pobijediti. Nakon što je prošao svoj dnevni put preko neba, svake je večeri Raova lađa doplovila do zapadnih planina u kojima se nalazio ulaz u podzemlje. Želeći spriječiti Raovu daljnju plovidbu, zmijska Apep ispija vodu kojim plovi Raov čamac.¹⁶ Uz pomoć ostalih bogova, Ra uspijeva kopljima pobijediti Apepa i nakon što zmijska povraća svu progutanu vodu, Ra nastavlja svoje putovanje. Kasnije je lik Apepa u sebi ujedinio sve neprijatelje Sunca te se zmijska Apep navodi i kao predmet proklinjanja u solarnim himnama i magijskim obredima. Upravo su mitovi o borbi Sunca i neprijatelja dali tematiku za obrede čija je svrha bila da

¹⁵ M. E. Mate, *Staroegipatski mitovi*, Beograd, 1990., str. 49.

¹⁶ M. E. Mate, *Isto*, str. 60.

omogućće faraonima pobjede nad njihovim neprijateljima. Mitovi o borbi između Sunca i njegovih neprijatelja imaju u osnovi zajedničku ideju koja se može objasniti kao borba između svjetlosti i mraka, Sunca i vodenog kaosa. Vodeni kaos su Egipćani uspoređivali s hladnoćom, tj. smrću koja je po njihovom vjerovanju vječni neprijatelj Sunca. Svaki egipatski bog Sunca borio se i pobjeđivao one koji su simbolizirali vodeni kaos ili podzemlje, a to su najčešće bili neprijatelji u obliku bilo zmijske (iako su zmije često mogle predstavljati i dobre sile), krokodila ili nilskog konja.

U mitove o solarnim božanstvima spadaju i mitovi o Sunčevoj kćeri koja je bila prikazana kao oko boga Sunca. Još od najstarijih vremena Egipćani su vjerovali da je Sunce oko. Za stanovnike doline Nila Sunce je imalo više utjelovljenja: kao ogromno oko, kao bog neba, kao bog Sunca, kao sokol ili kao čovjek s glavom sokola. Ponekad se smatralo da je Sunce desno, a Mjesec lijevo oko božanstva. Sunčevo oko je prema vjerovanju bilo zaštitnik boga Sunca a nazivalo se imenima različitih božica: Hator, Tefnut ili Sokhmet.¹⁷ Od mitova o Sunčevu oku sačuvana su samo dva mita. Prvi je bio o povratku božice Tefnut iz Nubije koja je u vremena dok je Ra vladao u Egiptu, napustila Egipat i u obliku lavice lutala u pustinji. Kasnije se božica vraća i njezin se povratak obilježava igrama, pjesmama i glazbom. S mitom o odlasku i povratku božice Tefnut povezuju se proslave smjene godišnjih doba po kojima se priroda svake godine obnavlja. Radosni dolazak božice donosi izobilje i veselje u zemlju, a prema mitu Tefnut se u svojem povratku iz Nubije zadržavala u svim južnim gradovima, a zatim išla iz grada u grad prema sjeveru.

Drugi mit o Sunčevu oku govori o namjeri boga Sunca Ra da uništi ljude. Nakon što je Ra ostario ljudi su mu se prestali pokoravati i počeli su smišljati urotu. Zatim je bog Ra odlučio na njih poslati svoje oko koje je predstavljala božica Hator-Sokhmet u obliku lavice.¹⁸ Božica započinje s uništavanjem ljudi, ali kasnije bog Ra želi to obustaviti, ali se božica ne pokorava njegovoj naredbi. Uz pomoć crvenog minerala iz Elefantine, Ra uspijeva obuzdati Hator-Sokhmet. Ovaj mit o uništenju ljudi može se tumačiti kao pokušaj onemogućavanja pobuna protiv faraona zato što mit govori o propasti ljudi koji su se usudili pobuniti protiv svojega vladara Sunca. Ovaj mit također pokušava učvrstiti u svijest Egipćana nemoć u borbi protiv vladajućih slojeva. Religija je podržavala vlast faraona i naglašavala učenje o božanskom porijeklu faraonove vlasti te je svim sredstvima ulijevala misao o grešnosti pobune protiv vladara i za te je pokušaje prijetila kaznom bogova.

¹⁷ M. E. Mate, Isto, str. 64.

¹⁸ M. E. Mate, Isto, str. 68.

7. SUNCE U OSTALIM OBLICIMA

7.1 BENBEN

Benben je bio obelisk u obliku male piramide koji je predstavljao boga Sunca Ra. Govorilo se da je sveti obelisk Benben prva stvar koju svako jutro dotaknu zrake Sunca u hramu u Heliopolu. Prema jednoj od kozmogeneza, smatra se da je Benben simbolizirao prvi komad zemlje u obliku brežuljka koji je nastao iz vodenog kaosa.¹⁹ Obelisk Benben se u egipatskoj mitologiji često povezuje sa svetom pticom boga Ra Bennu, koja je sletjela na njegov piramidalni vrh. Kada su za vrijeme Pete dinastije hramovi posvećeni bogu Sunca postali popularni, središte štovanja u dvorištima hramova bio je obelisk koji se nalazio na podignutoj platformi. Benben obelisci koji su napravljeni za vrijeme Pete dinastije služili su kao prototip za kasnije visoke obeliske koji su se nalazili na ulazima hramova za vrijeme Novog kraljevstva.

Prilog 7: Prikaz Benbena

7.2 BENNU

Sveta ptica Bennu je bila utjelovljenje Sunca koje se pojavilo u času stvaranja sletjevši na kamen Benben. Ona je bila stvorena iz vatre koja je gorjela na svetom drvu u Heliopolu, a po drugom vjerovanju iskočila je iz Ozirisova srca. Bennu se prvi put spominje u Tekstovima piramida kao jedan od oblika boga Atuma, dok se tijekom Srednjeg kraljevstva povezuje s bogom Ra. Prikazivali su je kao golemoga zlatnog jastreba s čapljinom glavom pa su Grci pticu Bennu poistovjetili s feniksom. Lik ptice Benu je čest likovni motiv na skarabejima koji su se polagali na mumiju zato što se vjerovalo da će ptica pokojniku pomagati u novom životu nakon smrti.

¹⁹ J. Naydler, *Egipat: hram univerzuma*, Zagreb, 2006., str. 56.

Prilog 8: Prikaz ptice Bennu

7.3 UĎAT

Uđat je isprva bilo oko boga Atuma. Prema jednom od mitova, Atum je poslao svoje oko da potraži Šu i Tefnut, a nagrađeno je time što je smješteno na Atumovo čelo. Uđat je postao dio mitologije o bogu Ra nakon što je Ra izjednačen s Atumom. Nakon što je oko svojevoljno otputovalo, Ra je poslao boga Totha da ga dovede natrag. Kada se oko vratilo Rau, razbjesnilo se jer ga je Ra zamijenio drugim okom. Ra je smirio oko tako što ga je u obliku zmiје ureus smjestio na svoje čelo. Oko je tako postalo vladar svijeta te su ga nosili faraoni kao simbol svojega veličanstva. Smatralo se da uđat ima moć iscjeljivanja te je stoga bio jedan od najpopularnijih amuleta u Egiptu. Kasnije se uđat kao simbol počinje povezivati i s bogom Horusom.

Prilog 9: Prikaz uđata

8. ZAKLJUČAK

Na kraju možemo zaključiti da simbol Sunca zauzima važno mjesto u egipatskoj mitologiji. Sunce je za Egipćane bilo simbol vječnosti i dobrih sila te je zato bilo jedno od najčešćih predmeta štovanja. Bog koji je bio simbol Sunca često je bio i vrhovno božanstvo, a samo je faraonima i svećenicima bilo dopušteno izvoditi obrede posvećene kultu Sunca. Brojni hramovi su bili izgrađeni u čast boga Sunca i u njima su se redovito obavljali obredi kojim se slavila njegova moć. O važnosti Sunca govore i brojni amuleti, kipovi i reljefi kojima su motivi bili prikazi Sunca u različitim oblicima: u obliku božanstva, udata ili obeliska. Mnogi su se faraoni smatrali zemaljskim utjelovljenjem boga Sunca te je zato Sunce bilo i simbol faraonskog veličanstva.

9. LITERATURA

1. Barnett, Mary, *Bogovi i mitovi staroga svijeta: arheologija i mitologija Egipta, Grčke i Rima*, Dušević & Kršovnik, Rijeka 2000.
2. Budge, Ernest Alfred Wallis, *Egipatska religija*, Paralele, Split 2005.
3. Hamzabegović, Hamza, *Stari Egipat: izvor vjere i ateizma*, Šahipašić, Sarajevo 2012.
4. Livraga, Jorge Angel, *Teba*, Nova Akropola, Zagreb 1995.
5. Massey, Gerald, *Egipatska knjiga mrtvih: misteriji Amente*, CID-Nova, Zagreb 2008.
6. Mate, Militsa Edvinova, *Staroegipatski mitovi*, Matroz, Beograd 1990.
7. Naydler, Jeremy, *Egipat: hram univerzuma*, CID-Nova, Zagreb 2006.
8. Siliotti, Alberto, *Egipat: hramovi, ljudi i bogovi*, Mozaik knjiga, Zagreb 1999.
9. Storm, Rachel, *Enciklopedija mitologija istoka: Legende istoka*, Leo, Rijeka 2002.
10. Tomorad, Mladen, *Staroegipatska civilizacija, Sv. 1.: Povijest i kultura starog Egipta*, Hrvatski studiji, Zagreb 2016.
11. Uranić, Igor, *Ozirisova zemlja: egipatska mitologija i njezini odjeci na zapadu*, Školska knjiga, Zagreb 2005.
12. Uranić, Igor, *Sinovi Sunca*, CID, Zagreb 1997.

10. POPIS PRILOGA

Prilog 1: Prikaz boga Ra

<https://www.pinterest.com/pin/413064597046366893/>

Prilog 2: Prikaz boga Amona

<http://news.softpedia.com/news/Tomb-Unearthed-in-Egypt-Belongs-to-the-Gatekeeper-of-the-God-Amun-474848.shtml>

Prilog 3: Prikaz boga Horusa

<http://www.landofpyramids.org/horus.htm>

Prilog 4: Prikaz boga Atuma

<http://mythology.net/egyptian/egyptian-gods/atum/>

Prilog 5: Prikaz boga Kheprija

<http://www.landofpyramids.org/khepri.htm>

Prilog 6: Prikaz boga Nefertuma

<http://www.landofpyramids.org/nefertum.htm>

Prilog 7: Prikaz Benbena

http://www.panhistoria.com/www/panaegypt/dictionary_of_ae_religion/benben.html

Prilog 8: Prikaz ptice Bennu

http://www.ancientegyptdiscovery.com/ancientegyptdiscoveries/flaming_phoenix.html

Prilog 9: Prikaz udata

<http://www.ancientegyptonline.co.uk/eye.html>